

a przede wszystkim stanu emocjonalnego odbiorcy. Zmieniający się krajobraz jest uwieczniony na niezliczonych obrazach, gromadzonych w zbiorach archiwalnych. Dzięki temu kolejne pokolenia mogą je podziwiać, uczyć się zapisywania krajobrazu i poznawać jego zmieniające się oblicze.

**Streszczenie:** Krajobraz cechuje nieustanna zmienność. Przeobrażeniom ulegają najbliższe wnętrza, jak i odległe krajobrazy. Ważnym staje się zapis tych zmieniających się obrazów. Niezwykłość ujęć krajobrazowych polega na tym, iż ten sam fragment krajobrazu wielokrotnie oglądany prezentuje się inaczej.

Zapis zmieniającego się krajobrazu stał się osnową, prowadzonego od kilku lat przez Pracownię Kompozycji Krajobrazu przedmiotu wybieralnego Zapis krajobrazu. Przybliży on studentom sylwetki wybitnych pejzażystów, którzy na wiele sposobów rejestrowali piękno i ulotność krajobrazu. Studenci aktywnie uczestniczą w zajęciach, prezentując własne refleksje na temat twórczości wybranego artysty.

**Słowa kluczowe:** zapis krajobrazu, dydaktyka, analiza krajobrazu.

**Abstract:** *Landscape is characterized by its constant changeability. Those transformations concern both the nearest interiors and the most remote landscapes. It is the recording of those changing pictures that becomes important. The peculiarity of those landscape views consists in the fact that the same piece of landscape, when viewed many times, looks differently.*

*The recording of a changeable landscape became the background of a minor to be chosen by students and taught by the Landscape Composition Studio. Classes introduce students to famous landscape painters, who recorded landscape beauty and transience in many ways. Students take an active part in those classes and present their own reflections on works by selected artists.*

**Key words:** *landscape recording, teaching, landscape analysis.*

Dr inż. arch. Magdalena Swarczewska, Mariusz Antolak<sup>1</sup>

## KRAJOBRAZ SAKRALNY W DYDAKTYCE

## LANDSCAPE OF THE SACRUM IN TEACHING

■ Krajobraz sakralny jest szczególnym rodzajem przestrzeni o niejednorodnej funkcji, a także różnorodnych formach historycznych i współczesnych. Najczęściej też reprezentuje wysokie walory estetyczne. Treści krajobrazu sakralnego niosą ładunek emocjonalny, przemawiając poprzez symbolikę elementów i powiązań kompozycyjnych. Zachowało się wiele znakomych przykładów krajobrazu sakralnego, ale ich wartości są niedocenione lub zapomniane. Bywają też zatarte lub zniekształcone w wyniku katastrof wojennych i nieprawidłowego użytkowania.<sup>2</sup> Również fundatorzy i twórcy nowych obiektów kultu wykazują więcej zainteresowania wnętrzem niż otoczeniu świątyni, mało jest przykładów dobrych, współczesnych realizacji.

Krajobraz sakralny, jako poszerzony kontekst miejsc kultu religijnego, pełni wiele zadań współczesnych. Stanowi poważny zasób kulturowy i przyrodniczy, bywa celem dużych zgromadzeń ludzkich z konsekwencjami estetycznymi i funkcjonalnymi. Spłylenie oraz ignorowanie problematyki krajobrazu sakralnego wyklucza go z kategorii dóbr symbolicznych i sprowadza do roli rezerwy terenowej oraz produktu turystycznego.<sup>3</sup> Nie jest to droga właściwa.

Problematyka przestrzeni sakralnej jest ważnym wątkiem w dydaktyce. Istnieje w wykładach i ćwiczeniach z projektowania, w ramach zajęć związanych z konserwacją, historią architektury i sztuki ogrodowej oraz z historią krajobrazu. Sztuka sakralna, święte krajobrazy i symbolika roślin omawiana jest także na wykładach z cyklu *Najstojniejsze ogrody świata*. Celem autorów jest przekazanie następcom obyczaj i umiejętność poszanowania tradycji i czerpania inspiracji z dorobku kultury chrześcijańskiej.<sup>4</sup> Specjalistyczne, wielowątkowe zagadnienia, związane z krajobrazem sakralnym są najpoważniej ujęte w projektach dyplomowych.

W trakcie wyjazdów naukowych można rozbudować warsztat badawczy, jest więcej czasu na indywidualną pracę ze studentem.

Charakter niniejszej prezentacji wymaga selekcji materiału. Wybierając pozycje najciekawsze, należy zarysować tło tematyczne i metodyczne zadania. Studenci otrzymują informację o ramowej problematyce prac dyplomowych, sami często proponują tematy. Zdarza się, że dotyczą one ich rodzinnych miejscowości. Co czwarta praca dotyczy przestrzeni sakralnej – kościołów, klasztorów, cmentarzy i ich kontekstu funkcjonalno-kompozycyjnego i panoramicznego.<sup>5</sup> Świadczy to o potrzebie tego rodzaju projektowania i o tym, że w procesie dydaktycznym udało się rozbudzić wrażliwość studentów na złożony

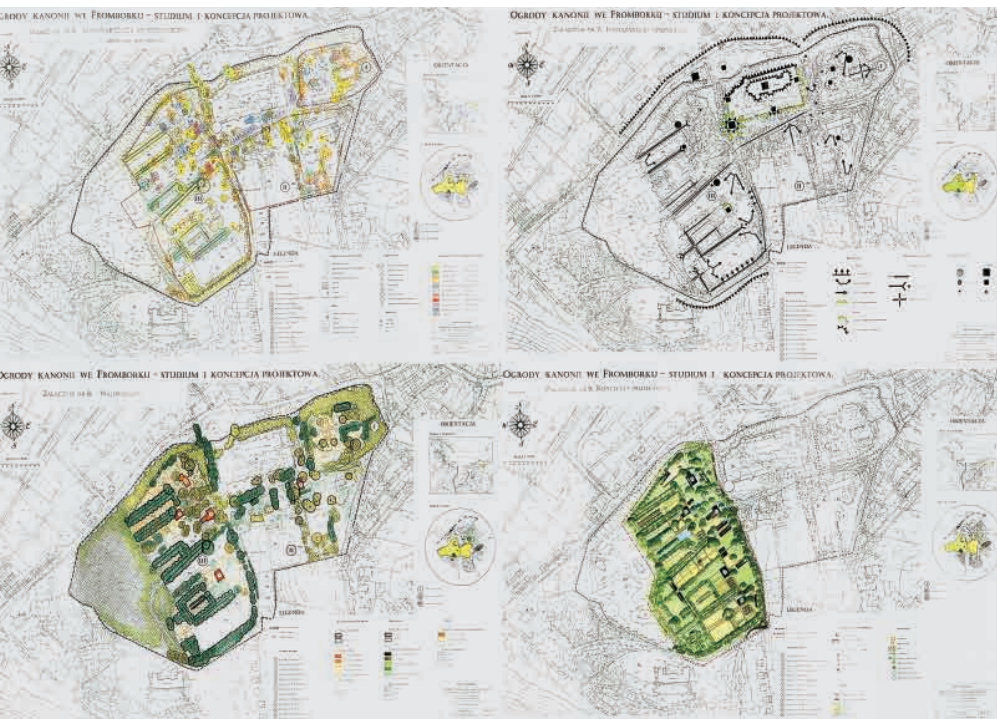
<sup>1</sup> Katedra Architektury Krajobrazu i Agroturystyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

<sup>2</sup> Bartkowska J., *Kościół Przemienienia Pańskiego w Iławie. Projekt zagospodarowania terenu*. Inwentaryzacja urbanistyczno-dendrologiczna, analiza krajobrazowa, waloryzacja, strefy funkcjonalne, koncepcja projektowa z katalogiem zalecanych form i elementów, badania ankietowe; (s. 46; mapy 6; plany arch.7; fot. współcz.13, fot. arch.1) 2006.

<sup>3</sup> Biernat M., *Kompozycja i funkcja w przestrzeni sakralnej. Kształtowanie terenów zieleni przykościelnej na przykładzie Grudziądza*. Idea kształtowania *sacrum* w krajobrazie; karty katalogowe 11. kościołów Grudziądza: cechy stylowe, opis, analiza kompozycyjna i strefowanie. Inwentaryzacja i koncepcja zagospodarowania przy kościele p.w. Stanisława Biskupa i Męczennika w Grudziądzu; (s. 67; mapy 24; plany arch. 7; fot. współcz. 48, fot. arch. 15) 2005.

<sup>4</sup> Kacprzycka A., *Olsztyn – Klasztor OO. Franciszkanów na Zatorzu. Koncepcja zagospodarowania terenu*. Studium historyczne, inwentaryzacja, analiza kompozycji, wytyczne projektowe, koncepcja projektowa wraz tradycyjną symboliką i środki wyrazu artystycznego przypisane przestrzeni sakralnej; (s. 61; mapy 6; plany arch.13; fot. współcz.16, fot. arch. 6) 2005.

<sup>5</sup> Krzemińska J., *Rehabilitacja krajobrazu kulturowego wsi Klebark Wielki w oparciu o istniejące formy zabudowy i studia panoramiczne*. Możliwości rehabilitacji oraz rozwoju przestrzennego wsi z zachowaniem czytelności historycznego krajobrazu kulturowego oraz lokalnych wartości estetycznych i symbolicznych. Wzornik miejscowej architektury. Analiza panoram Klebarka Wielkiego oraz wytyczne do ich kształtowania; (s. 49; mapy 1; plany arch. 4; panoramy 30; fot. współcz. 32, fot. arch. 7), 2007.

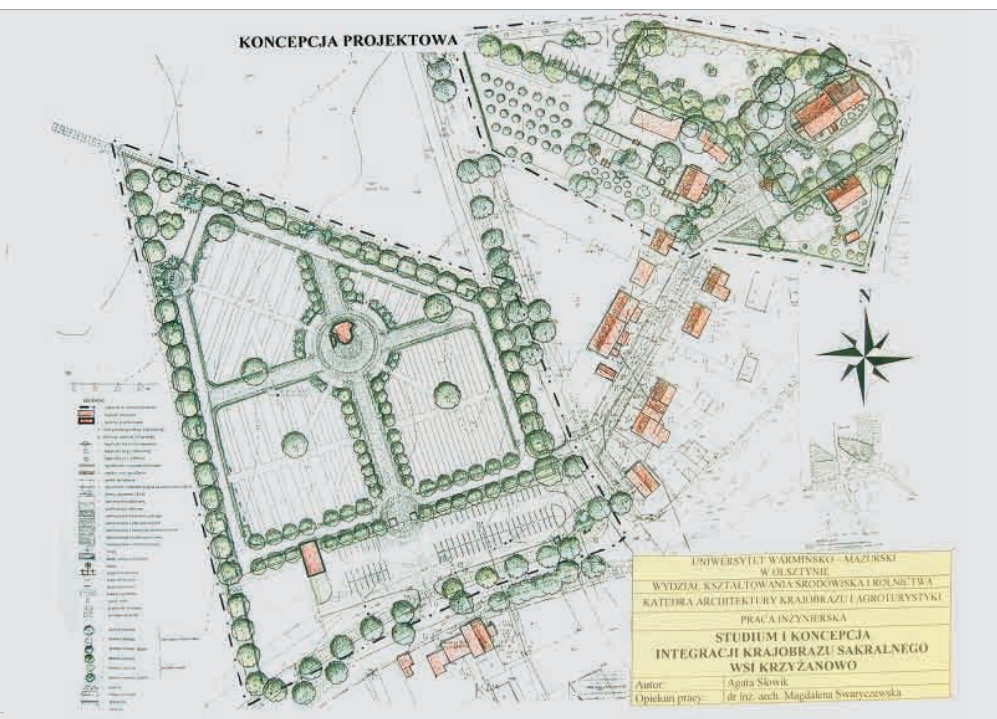


Il. 1. Majewska J. 2007. *Ogrody kanonii we Fromborku. Studium i koncepcja projektowa*. Plansze studialne i projektowe (praca studencka pod kierunkiem autorów).

Fig. 1. Majewska J., *Gardens of the canons' house in Frombork. Design study and conception*. Charts, 2007; (a students' work, supervised by the authors).

Il. 2. Słowik A., *Studium i koncepcja integracji krajobrazu sakralnego wsi Krzyżanowo*. Plansza projektowa, 2005; (praca studencka pod kierunkiem autorów).

Fig. 2. Słowik A., *A study and conception of the sacrum landscape integration of the Krzyżanowo village, 2005; (a students' work supervised by the authors)*.



własności i studium uwarunkowań lub planu miejscowego, a także ochrony konserwatorskiej i ochrony przyrody. Wymaga to kwerendy w urzędach, jest nieodzowne zawsze, ale szczególnie wtedy, gdy praca dotyczy większych, wielofunkcyjnych obszarów.

Przykładami są lokalizacje w Krzyżanowie<sup>7</sup> i Klebarku Wielkim.<sup>8</sup> Obie prace inżynierskie zawierają część studialno-projektową, która konsultowana jest z właścicielem i zarządcą terenu – parafią lub samorządami. Obejmuje teren przykościelny, powiązane z nim tereny publiczne – cmentarz oraz ulice i place wiejskie, wraz z programem funkcjonalno-przestrzennym.

Specyficzną tematykę reprezentują prace dotyczące cmentarzy, np. w Elblągu<sup>9</sup> i Klebarku Wielkim.<sup>10</sup> Student winien ustosunkować się do obecnego i przyszłego użytkowania terenów, które są w różnym stopniu zagospodarowane lub zdewastowane i opuszczone, ale bywają przedmiotem ekspansji inwestycyjnej.

Każdy z tematów, wymaga szczegółowej dokumentacji krajobrazowej, dotyczącej architektury, drzewostanu i terenu. Inwentaryzacja i rozwarstwienia pozwalają uzyskać wyniki, odnoszące się do zasobu przyrodniczego i kulturowego, etapów przemian i faz rozwoju przestrzennego. Pod tym względem wzorcowe okazały się prace dotyczące założenia krajobrazowego w Krośnie<sup>11</sup> oraz wzgórza katedralnego i zespołu kanonii we Fromborku.<sup>12</sup>

Przedstawione prace zawierają studia historyczne, oparte o publikacje, archiwa i materiały z innych źródeł, takich jak zasoby muzeów, kolekcje prywatne, prasa przedwojenna i powojenna. Badania archiwalne na Warmii i innych terenach o zerwanej ciągłości kulturowej i etnicznej są szczególnie trudne.<sup>13</sup>

Zarówno na etapie dyplomu inżynierskiego jak i magisterskiego, każde zagadnienie jest dodatkowo rozwinięte na lokal-

problem *sacrum* w krajobrazie. Problematyka krajobrazu sakralnego nie jest tylko zagadnieniem historyczno-konserwatorskim, stawia to naszą pracę w nowym świetle. *Sacrum* jest nie tylko symboliczną dominantą przestrzenną, ale częścią rzeczywistości. Jest integralną częścią współczesnej problematyki edukacyjnej, gospodarczej i ekonomicznej. Prace studentów zawierają elementy badań opinii publicznej oraz form i możliwości partycypacji społecznej.<sup>6</sup>

Specyfiką pracy w krajobrazie sakralnym jest kontakt z nadrzeczywistością, ale zadania osadzone są w realnie istniejącej przestrzeni i opracowane na mapach zasadniczych. Do obowiązków dyplomanta należy rozpoznanie uwarunkowań przyrodniczych oraz sytuacji prawnej terenu – ewidencji gruntów,



nym tle tematycznym, z wykorzystaniem źródeł ikonograficznych i specjalistycznej literatury.<sup>14</sup>

Bogata i przez wiele wieków żywa religijność pozostawiła ślady w polskim krajobrazie. *Sacrum* pełni też szczególną rolę na Warmii, gdzie religia była zasadniczym składnikiem i manifestacją odrębności etnicznej i politycznej ludności o korzeniach katolickich i polskich. Absolwenci Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Katedry Architektury Krajobrazu i Agroturystyki, napotykają w pracy krajobraz sakralny małych obiektów, zespołów przyrodniczo-kulturowych i całych obszarów powiązanych z *sacrum*. Winni nauczyć się jak dokonywać jego identyfikacji, znać uwarunkowania i konsekwencje swoich decyzji projektowych – ponieważ dotyczą Absolutu oraz samej istoty tożsamości i porządku kultury.

**Streszczenie:** Krajobraz sakralny jest szczególnym rodzajem przestrzeni o niejednorodnej funkcji, a także różnorodnych formach historycznych i współczesnych. Projektant, który wkacza do tej przestrzeni powinien mieć świadomość warunków i skutków swoich twórczych decyzji. Wynika to z faktu, że dotyczy Absolutu oraz samej istoty tożsamości i porządku kultury. Architekci krajobrazu – studenci czerpią inspirację z lokalnego i uniwersalnego dziedzictwa tradycji chrześcijańskiej. Dlatego też problem krajobrazu sakralnego stanowi ważny element procesu dydaktycznego.

**Słowa kluczowe:** krajobraz sakralny, tradycja chrześcijańska, nauczanie.

**Abstract:** *Landscape of the Sacrum is a special kind of space with a compound function and a variety of historic and contemporary forms. A designer, who encounters that space, should be aware of the conditions and consequences of his/her creative decisions. This is due to the fact that he/she shall touch the Absolute, the essence of identity and the order of culture. Landscape architects – students – take inspiration from local and universal heritage of Christian tradition. That is why the issue of landscape of the sacrum constitutes an important part of teaching.*

**Key words:** *landscape of the sacrum, Christian tradition, education.*

<sup>6</sup> Masłoń K., *Krajobraz symboliczny cmentarzy wojennych z okresu I wojny światowej na terenie Warmii i Mazur. Analiza porównawcza stanu wybranych cmentarzy Warmii i Mazur, naświetlenie symboliki roślin i założeń przestrzennych cmentarzy. Inwentaryzacja poszczególnych cmentarzy. Zbiorczy opis zasobu badanych obiektów. Akceptacja społeczna opieki nad nekropoliami wojennymi (badania ankietowe); (c. 141; mapy 15; plany arch.13; fot. współcz. 77, fot. arch.19) 2007.*

<sup>7</sup> Słowik A., *Studium i koncepcja integracji krajobrazu sakralnego wsi Krzyżanowo. Rozwiązanie problemu integralności formalnej i funkcjonalnej krajobrazu sakralnego. Inwentaryzacja terenu, elementów architektonicznych i zieleni, studium powiązań kompozycyjno – funkcjonalnych, studium panoramiczne oraz koncepcja projektowa, 2005; (s. 55; mapy 5; plany arch. 2; fot. współcz. 28, fot. arch.1).*

<sup>8</sup> Leonuk K., *Integracja funkcjonalno-przestrzenna centrum wsi Klebark Wielki w oparciu o zespół Sanktuarium Świętego Krzyża. Dokumentacja krajobrazu, pokazanie możliwości integracji funkcjonalno-przestrzennej centrum wsi w oparciu o zespół Sanktuarium i krajobraz jeziora Klebarskiego przy zachowaniu wartości kulturowych i przyrodniczych miejscowości. Inwentaryzacja, studium kompozycji, waloryzacja, strefowanie, wytyczne, projekt zagospodarowania, badania ankietowe; (s. 68; mapy 5; plany arch. 5; fot. współcz. 25, fot. arch. 4), 2007.*

<sup>9</sup> Galińska K., *Wielofunkcyjne zagospodarowanie terenu z wykorzystaniem jego naturalnych walorów oraz dziedzictwa kulturowego. Studium i koncepcja projektowa zagospodarowania terenu skarpy i nieczynnego cmentarza ewangelickiego w Elblągu, zachowanie i wyeksponowanie walorów przyrodniczych oraz dziedzictwa kulturowego. Inwentaryzacja i analiza krajobrazowa, waloryzacja, strefowanie i wytyczne do zagospodarowania terenu, koncepcja projektowa; (s. 56; mapy 6; plany arch. 7; fot. współcz. 35, fot. arch. 2) 2006.*

<sup>10</sup> Niska I., *Dokumentacja, studium i wytyczne konserwatorskie dla cmentarzy w Klebarku Wielkim.* (s. 60; mapy 4; plany arch. 3; fot. współcz. 31, fot. arch. 1), 2007.

<sup>11</sup> Majewska J., *Ogrody kanonii we Fromborku. Studium i koncepcja projektowa. Ewolucja układu przestrzennego i stanu zieleni komponowanej. Inwentaryzacja dendrologiczna i gospodarka drzewostanem, powiązania kompozycyjne, waloryzacja, strefowanie, katalog kanonii i koncepcja projektowa. (s. 53; mapy 6; plany arch. 8; fot. współcz. 30, fot. arch. 6) 2007.*

<sup>12</sup> Marynowska E., *Studium historyczno-krajobrazowe z wytycznymi do zagospodarowania terenu miejscowości Krosno koło Ornety. Dokumentacja, studia widokowe, waloryzacja, strefowanie i wytyczne konserwatorskie dotyczące kultywowania walorów krajobrazu kulturowego związanego z Sanktuarium w Krośnie; (s. 74; mapy 5; plany arch.7; fot. współcz. 9, fot. arch. 7) 2007.*

<sup>13</sup> Śmigiel A., *Stoczek Klasztorny – projekt zagospodarowania centrum wsi. Inwentaryzacja, studium krajobrazowe oraz koncepcja projektowa centrum wsi Stoczek Klasztorny powiązana z infrastrukturą turystyczną. (s. 28; mapy 4; plany arch. 3; fot. współcz. 19), 2004.*

<sup>14</sup> Kalwaria Warmińska. Głotowo (Głotowo) k. Dobrego Miasta. *Inwentaryzacja dendrologiczna i gospodarka drzewostanem. Obóz naukowo-badawczy Koła Naukowego Architektów Krajobrazu, Głotowo 2005. Antolak M., Cybowska A., Grabowska K., Brućela A., Jakubiak J., Jakubowska M., Sikora A., Sikora D., Czop J., Krasieńska E., Krzemińska J., Kupka B., Musiał M., Orzechowska M., Przybyłko K., Szwarcewicz M., Szymaniak M., Woźna A., Zakrzewska M., Bronakowska M., Chmielewski A., kier. nauk. Swaryczewska M., (s. 114; mapy 2; plany arch.1; fot. współcz.13, fot. arch. 3).*

Dr hab. Barbara Szulczewska, prof. SGGW<sup>1</sup>

## ARCHITEKTURA KRAJOBRAZU W POLSCE JAKO DYSCYPLINA KSZTAŁCENIA KADR NAUKOWYCH

### LANDSCAPE ARCHITECTURE IN POLAND AS A DISCIPLINE OF SCIENTIFIC PROGRESS

■ Powodem podjęcia analizy tego zagadnienia była obserwacja, w tym *obserwacja uczestnicząca*, zmagania, jakie nauczyciele akademicy kierunku architektura krajobrazu podejmują w celu uzyskania stopnia lub tytułu naukowego. W nieco idealistycznych, ale teoretycznie uzasadnionych, założeniach schematu kariery naukowej stopnie i tytuły powinny być ubocznym – choć oczywiście istotnym – efektem prowadzenia badań, a w pewnym stopniu także towarzyszących jej rodzajów aktywności organizacyjnej.

Doktorat, habilitacja, i profesura nie powinny być celem samym w sobie, ale jedynie potwierdzeniem kolejnych faz rozwoju naukowego. W powszechnym odczuciu, to idealistyczne założenie rzadko sprawdza się w praktyce, a w praktyce rozwoju naukowego architektów krajobrazu nie sprawdza się wcale.

<sup>1</sup> Katedra Architektury Krajobrazu, Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.